

YOKSUL BİREYLERİN BAKIŞ AÇISI İLE SOSYAL DIŞLANMA: DENİZLİ İLİ SEVİNDİK MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Kerem BERKMAN¹

Handan KUMAŞ²

Öz

Çeşitlenen, karmaşıklaşan ve yapısal değişim gösteren yoksulluk, birey açısından önce sosyal dışlanmaya daha sonra yoksulluk-sosyal dışlanma sarmalına neden olabilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın sorunu, yoksul bireylerin sosyal dışlanmayı nasıl değerlendirdikleridir. Araştırmanın kuram bölümü yazın taraması, uygulama bölümü ise nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Alan araştırmasında veriler, nitel araştırma tekniklerinden biri olan, yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden derinlemesine görüşme aracılığı ile elde edilmiştir. Çalışmanın kapsamını, Denizli İlinde yoksul hanelerin yoğun olarak yaşadığı, Sevindik Mahallesi'nde ikamet eden, 24 yoksul birey oluşturmuştur. Katılımcılara göre yoksulluk, sosyal dışlanmaya ve gelir adaletsizliğine neden olmaktadır. Bulgulara göre, yoksul bireylerin temel, ekonomik ve sosyal haklara ulaşamaması, iyi bir işte çalışmasını, şehrin daha iyi ortam veya alanlarına ulaşmasını engellemekte ve yoksulluk-sosyal dışlanma döngüsü yaşamalarına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal dışlanma, yoksulluk, sosyal içerme, yoksunluk

¹Doktora Öğrencisi ve YÖK 100/2000 Doktora Projesi Bursiyeri Kerem Berkman, T.C. Pamukkale Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, E-posta: berkmankerem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8766-2733

²Prof. Dr., T.C. Pamukkale Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, E-posta: hkumas@pau.edu.tr, ORCID: 2146-0000-2146-7854

BERKMAN, K. , KUMAŞ, H. (2021). Yoksul Bireylerin Bakış Açısı İle Sosyal Dışlanma: Denizli İli Sevindik Mahallesi Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(50), 44-88. DOI: 10.21560/spcd.vi.619670

SOCIAL EXCLUSION FROM THE PERSPECTIVE OF POOR INDIVIDUALS: THE CASE OF SEVİNDİK NEIGHBORHOOD IN DENİZLİ

Abstract

Poverty, which is differentiated, complicated and structurally changing, in terms of the individual, can first lead to first social exclusion and then to the spiral poverty and social exclusion. The aim of this study is to reveal the relationship between social exclusion and poverty. The problem of the study is how poor individuals evaluate social exclusion. The theoretical part of the research is based on the literature review and the application part is based on the qualitative research method. In the field research, the data were obtained from in-depth interviews, with semi-structured questionnaire, which is one of the qualitative research techniques. The scope of the research consisted of 24 poor individuals living in Sevindik Neighborhood of Denizli. According to the participants, poverty leads to social exclusion and income injustice. As a result of the findings, poor individuals' inability to gain access to basic, economic and social rights prevents them from working in a good job and accessing better locations or areas of the city.

Keywords: *Social exclusion, poverty, social inclusion, deprivation*

GİRİŞ

Sosyal dışlanma kavramı, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Avrupa Birliği (AB) tarafından ve yazında yoksulluk ekseninde veya odağında açıklanmaktadır. Küreselleşme sürecinde dış ticaretin ve doğrudan yabancı sermayenin yönünün değişimi ve yeni teknolojilerin yaygınlaşması ile artan yoksulluk sosyal, kültürel, sağlık ve siyasi boyutlarıyla da derinleşmekte ve kronikleşmektedir. Artan yoksullukla birlikte, sosyal dışlanma yaşayan kişi, grup veya haneler dışlanma biçimleri açısından çeşitlenmekte ve sayısal artış göstermektedir. İlgili yazında yoksulluk, ekonomik kaynaklara erişememe dolayısı ile düşük düzeyde mal ve hizmet tüketimi olarak ele alınmaktadır. Sosyal dışlanma da bireylerin, hanelerin veya grupların sermaye birikiminin dışında kalması ve ekonomik büyümeden (Sapançalı, 2005, s. 22) ve ulusal gelirden eşit ve adil ölçülerde yararlanamaması boyutları ile yoksulluk ile iç içe geçmiş bir durumdur. Bu bağlamda çalışmanın sorusu, yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin neden ve nasıl olduğudur.

Çalışmanın amacı kuram bölümünde yazın taraması yöntemi ile yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi yazın ve uluslararası kuruluşlar açısından irdelemek ve uygulama bölümünde, Denizli ilinde yoksul hanelerinin diğer yerleşim yerlerine göre daha yoğun olarak yaşadığı Sevindik mahallesi örneği ile söz konusu ilişkiyi analiz etmektir. Nitel analize dayalı uygulama bölümü, 24 yoksul birey ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilen bulguları içermektedir. Çalışma kapsamındaki 16 hane ve 24 katılımcıya muhtarlık kayıtları aracılığı ile ulaşılmıştır.

1.Sosyal Dışlanma Olgusu

Tanımlanmasında tam bir görüş birliği bulunmayan (Farrington, 2002, s 1-2), günümüzde de tartışması süren sosyal dışlanma kavramı, ilk olarak 1974 yılında Fransa'da Chirac Hükümeti döneminde Sosyal İşlerden Sorumlu

Devlet Bakanı Rene Lenoir tarafından “Dışlanmışlar: On Fransız’dan Biri” adlı kitabında kullanılmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte kavram öncelikle AB tarafından yaygın biçimde kullanılmaya başlamış, 2000’li yıllarla birlikte sosyal koruma yazınında etkili bir biçimde yerini almıştır (Gökbayrak, 2005). Örneğin; Silver (1994, s. 535) sosyal dışlanmayı çok sayıda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel kavramlarla iç içe geçmiş ve içinde bulunan toplumsal modele bağlı olarak değişebilen bir olgu olarak ifade etmiş, sosyal dışlanmayı sosyal tabakalaşma ve yoksulluk ile ilişkilendirmiştir. Sosyal tabakalaşma, her toplumun yapısına göre farklılaşmakta ve genel refahtan dışlanan bireyler sosyal dışlanma yaşamaktadır (Silver, 2015, s. 2-6).

Sen (2005, s. 5) ise sosyal dışlanma kavramını, yoksulluğun neden olduğu “yapabilirlik/ulaşabilirlik” yoksunluğu bağlamında açıklamaktadır. Sen’e benzer biçimde sosyal dışlanmayı yoksunluk ile açıklayan Muddiman (2004, s. 4-5) kavramı, bireylerin hayatlarının belirli dönemlerinde yaşadıkları toplumla uyum sağlayamama sorunu olarak ele almaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanma, yurttaşlık haklarına erişilememesi, fırsat eşitliğinin sağlanamaması ve farklılıklara saygı gösterilmemesine bağlı olarak ortaya çıkan bir uyumluluk sorunudur.

Arjan (1998, s. 12-15) sosyal dışlanma kavramını zıttı ile incelemiş, sosyal bütünleşmenin tersi bir anlama sahip olduğunu ifade etmiştir: “Sosyal dışlanma çeşitli kurumlar, mekanizmalar ve aktörlere bağlı oluşan dinamik bir süreçtir ve dışlanmaya neden olan tüm oluşumlar ile sosyal bütünleşme bağlamında değerlendirilmelidir”. Atkinson, Guio ve Marlier’de (2017, s. 44-45), Arjan’a benzer biçimde, kavramı sosyal bütünleşme ile birlikte değerlendirmiş ancak sosyal bütünleşme ve dışlanmayı bölüşüm sorunları üzerinden tanımlamıştır. Levitas ve diğer araştırmacılar (Levitas, 1999, s. 13; Levitas, Pantazis, Fahmy, Gordon, Lloyd-Reichling, Patsios, 2007, s. 18-25), sosyal dışlanmanın yoksulluğun bir sonucu olduğunu, bireylerin çalışma

yaşamına dahil olup olmamasının ve ahlaki söylem ve alt kültürün, sosyal dışlanmaya neden olduğunu ileri sürmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı, uluslararası yazında daha sık araştırılıp, tartışılırken, ulusal yazında ilgili araştırma sayısı son derece sınırlıdır. Sapançalı (2005, s. 28) sosyal dışlanmayı; çok boyutları olan ve bireyin toplumla bütünleşmesinde engel oluşturan, bireyin kendi geleceğini şekillendirmesinde fırsatlara erişimini engelleyen, temel gereksinimlerden yoksun kalmaya bağlı olarak haklara da erişememe durumu ve süreci olarak tanımlamıştır. Tartanoğlu (2010, s. 6) ise Sen'in yaklaşımına benzer biçimde sosyal dışlanmayı yoksunluk ile tanımlamıştır: Yapısal süreçlerin neden olduğu yetersiz sosyal bütünleşmenin sonunda yaşanan yoksunluk, sosyal dışlanmayı ifade etmektedir. Çağlar ve Keyder (2006, s. 21), sosyal dışlanmayı Tartanoğlu gibi yoksunluk üzerinden açıklamakta, yoksunluğu ise haklara erişmeme, toplumsal yaşama dahil olamama ve karar süreçlerinde yer alamama olarak değerlendirmektedir. Çakır (2002, s. 84) da sosyal dışlanmayı; sosyal bütünleşmeyi sağlayan sosyal, politik, kültürel ve ekonomik sistemlerin tümünden, tamamen veya kısmen yoksun kalınan dinamik bir süreç olarak ifade etmiştir.

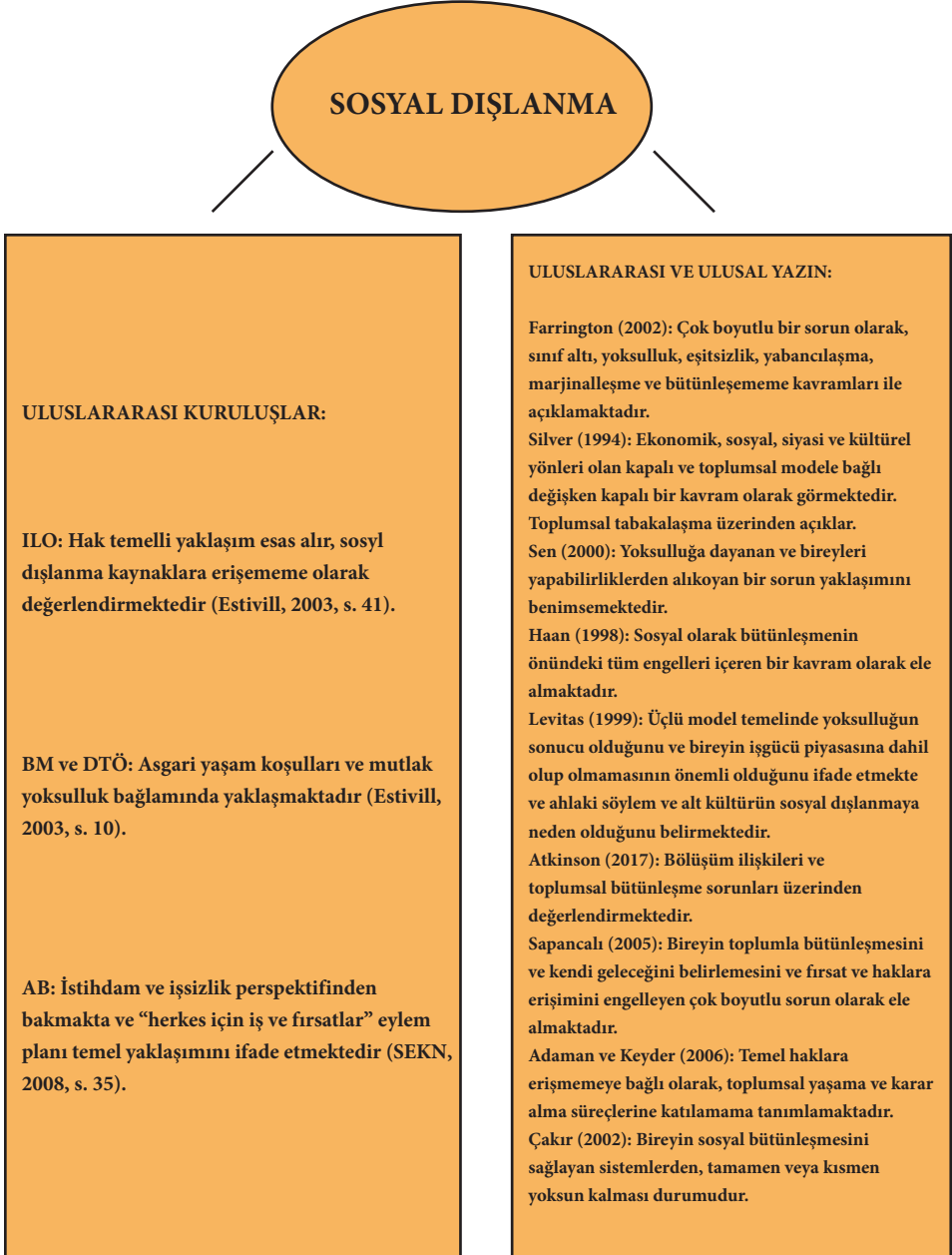
İlgili yazına benzer biçimde uluslararası kuruluşlar da sosyal dışlanmayı yoksulluk ve yoksunluk ekseninde tanımlamaktadır. BM'ye göre sosyal dışlanma kavramı büyük ölçüde, yoksulluk tanımına tepki olarak ortaya çıkmıştır ve "Genel olarak, bireylerin ekonomik, sosyal, politik ve kültürel hayata tam olarak katılamadıkları bir durumu ve buna yol açan ve devam eden istemsiz bir süreci" ifade etmektedir (UNESCO, 2019).

³Yoksunluk, kabaca, bir şeye sahip olamama durumudur. Mutlak yoksunluk yiyecek, giyecek, barınma gibi yaşamı sürdürecektel temel ihtiyaçların olmaması ya da kaybedilmesini ifade ederken; görel yoksunluk kavramı, bireyin kendisini başkalarıyla kıyasladığında yoksun olduğu şeyleri ifade etmektedir (Marshall, 1999, s.828).

ILO ve AB, BM'nin yaklaşımına benzer biçimde sosyal dışlanmayı hak ve yoksunluk ile birlikte değerlendirmektedir. ILO'ya göre sosyal dışlanma bireylerin, grupların ve toplumların güç merkezlerine, kaynaklara, değerlere ve haklara erişimindeki yoksunluk durumudur (Estivill, 2003, s. 41). AB'de sosyal dışlanma ile ilgili Birlik düzeyinde doğrudan bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte AB Komisyonu kavramı, Avrupa 2020 Stratejisi çerçevesi ile ele almakta ve bireylerin topluma katılmada ve kaynaklara erişimde engellenmesine veya zorlanmasına bağlı olarak yaşadıkları gelir, yaşam standartları ve yaşam kalitesinin yetersizliğine yol açan yoksulluğu sosyal dışlanma olarak tanımlamaktadır (WHO SEKN, 2008, s. 170). Avrupa 2020 Stratejisi'ne göre; AB'de 120 milyondan fazla kişi yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altındadır. Avrupa liderleri, ulusal yoksulluk sınırında yaşayan yaklaşık 20 milyon insanı yoksulluktan ve sosyal dışlanmışlıktan kurtarma sözü vermiştir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelenin odağında ise akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme yer almaktadır (European Commission, 2018).

Yazına ve uluslararası kuruluşlara göre, sosyal dışlanma kavramı temelinde yoksulluk, yoksunluk, haklara erişememe, toplumla bütünleşememeyi içermektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Yazının ve Uluslararası Kuruluşların Sosyal Dışlanma Olgusuna Bakışı

Yazında sosyal dışlanma kavramı sınıf altı, yoksulluk, eşitsizlik, yabancılaşma, irtibatsızlık, yoksunluk, marjinallik, sosyal bütünleşememe gibi terimlerle de birlikte kullanılmaktadır. Avrupa'dan daha çok ABD'de kullanılan (Levitas, 2005, s. 21) 'Sınıf Altı' kavramı genel olarak, ABD'nin büyük kent merkezlerinde yoğunlaşan ve istihdamın azalmasına paralel olarak çalışma veya iş arama konusunda isteksiz davranan, formel ekonomik sistemin dışında kalan, söz konusu koşulların etkisiyle de diğer toplum kesimlerinden farklı davranış biçimleri ve davranış bozuklukları sergileyen, sosyal açıdan izole olma gibi diğer yoksul kesimlerden de ayrı özelliklere sahip birey ve grupları ifade etmektedir (Şenses, 2017, s. 90-91).

Yazın ve uluslararası kuruluşların yaklaşımları analiz edildiğinde kavram, geniş anlamı ile "Bireylerin ya da hanelerin kaynaklardan ya da toplumla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılması sürecidir (Marshall, 1999, s. 150), diğer bir ifade ile bireylerini hanelerin ve/veya grupların yaşadığı yoksunluk ve yetersizlik durumudur" (Sapançalı, 2003, s. 19).

Sosyal dışlanma kaynakları, nedenleri, sonuçları, türleri ve çözümleri açısından çok boyutlu, karmaşık ve dinamik bir süreci ifade etmektedir. Bireyin, grubun ve hanenin özelliklerine, yaşadığı coğrafyaya ve vatandaşı olduğu ülkeye göre türleri ve şiddeti değişebilmektedir.

2. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri ve Biçimleri

Sosyal dışlanma Room (1999, s. 170)'a göre, günümüz dünyasındaki güce bağlı ilişkilerin doğal bir sonucudur. Küreselleşme ise gelir ve bölüşümle ilgili tüm dinamikleri olumsuz yönde etkilemektedir. Olumsuzlukların en temelinde işsizlik ve istihdam ilişkileri bulunmaktadır. DB ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin yapısal uyum politikaları kapsamında özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan işsizlik ve tarım sektöründeki dönüşümler, kırsal yoksulluğun kırdan kente göçü tetiklemesi (Yılmaz, 2008, s. 168-171), kırdan

mülkiyet hakkından dışlanmaya neden olmaktadır. (Özkaplan vd., 2005, s. 87-89). Sosyal dışlanmanın, yoksullukla ilintili olarak alt nedenlerini oluşturan ekonomik krizler, enflasyon ve vergi adaletsizlikleri, daha çok bireyi öncelikle yoksul ve yoksun, daha sonrasında ise dışlanmış kılmaktadır. (Dağdemir, 1999, s. 26; Yalçın, 2008, s. 14). Ayrıca, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin oluşturduğu yoksulluk, sosyal dışlanmayı hem üreten hem de sürekli hale getiren bir koşula dönüşmektedir. Bu bağlamda, yoksul birey eğitim, barınma, sağlık hizmetlerine ve kamusal mal ve hizmetlere ulaşamamadan kaynaklı, ekonomik ve toplumsal hayattan dışlanma yaşamaktadır. Üstelik dünyanın yarısından fazlasını yoksul bireylerin oluşturduğu günümüzde, sosyal güvencesi olmayan öncelikle kadın ve çocuklar olmak üzere, dışlanmış kesim sürekli bir artış göstermektedir. Sosyal güvence haklarından yoksun olma emeklilik ve sağlık haklarından yararlanamamaya ve dışlanmaya neden olmaktadır (Gökbayrak, 2010, s. 62-66).

Küresel veya makro nedenlerin dışında bireyin yaşadığı coğrafya ve üyesi olduğu ailenin özellikleri sosyal dışlanma biçimlerini değiştirebilmekte veya aynı anda birden fazla sosyal dışlanma biçimi yaşanmasına neden olabilmektedir. Bireyin yaşadığı fiziki çevre, doğa ve iklim koşulları yoksulluğu yaratmakta, istihdam olanaklarına erişimi ciddi biçimde sınırlamakta, kamu hizmetlerinden yararlanmayı düşük düzeyde tutmakta, altyapı ve konut gibi çevresel etmenler yetersiz kalmakta (Yılmaz, 2008, s. 168-171) ve ekonomik, toplumsal ve siyasal alandan dışlanmaya neden olmaktadır.

Sosyal dışlanmaya neden olan bir diğer durum, hanehalkının gelirini sağlayan kişinin eğitim durumu ve eğitime bağlı yoksulluktur. Hanehalkının gelirini sağlayan bireylerin eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının ve sosyal dışlanmanın da genellikle azaldığı gözlemlenmektedir. Aksi durumda, örneğin gelir düzeyi düşük olan ailelerin çocuğunun eğitim masraflarını karşılayamaması, çocuklarının fırsat eşitsizliği (Şenses, 2017, s. 160, Rycroft, 2018, s. 245-246)

ve sosyal dışlanma yaşamasına neden olmaktadır. Ailenin sosyal, ekonomik, kültürel vb. koşullarına bağlı olarak en çok sosyal dışlanma yaşayan gruplar yaşlılar, parçalanmış ailelerin çocukları ve tek ebeveynli ailelerdir. Toplumda ve ailede dayanışma ağlarının zayıflaması veya tamamen ortadan kalkması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşlıları yoksulluk ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya bırakmaktadır. Ayrıca, boşanmış aile çocukları özellikle daha ileri yaşlarda aile kurumunun dayanışma mekanizmalarından yoksun kalmaları nedeniyle, ekonomik ve sosyal risklere karşı korunmasız kalarak sosyal dışlanma yaşamaktadırlar (Şenses, 2017, s. 111-114). Ayrıca, ailenin yapısal özellikleri dışında toplumsal değerlerden kaynaklanan ayrımcılık, bireylerin ve grupların fırsat ve olanaklara erişememesine, işgücü piyasasında rekabet edememelerine veya istihdam edilseler bile düşük ücretli işleri kabullenmelerine neden olabilmektedir.

Özellikle ekonomik alandan/hayattan dışlanma, temelde toplum içerisinde hem sosyal katılım hem de gelir sağlayan çalışma ve istihdam edilebilirlikten yoksunluğu ortaya çıkarmaktadır. Gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi temel gereksinimleri karşılamada yoksunluk, birey ve ailesi için toplumsal yaşama katılamamayı beraberinde getirmektedir. İşsizlik özellikle uzun süreli işsizlik ve kötü çalışma koşulları ekonomik dışlanmanın temel kaynağını oluşturmaktadır (Silver, 1994, s. 549). Toplumsal cinsiyetçi bakış açısı ise özellikle kadınları ekonomik hayattan ve işgücü piyasasından dışlamakta, bu durum kadınlar için yoksulluk ve sosyal dışlanma sarmalına neden olabilmektedir.

Sosyal dışlanma biçimleri, işgücü piyasasından, ekonomik, toplumsal ve siyasal alandan dışlanma başlıkları altında toplanabilir (Şekil 2). Toplumsal alandan dışlanma, mülkiyet hakkından, konuttan, sosyal refah hizmetlerinden ve kültürel hayattan dışlanmayı içermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından mülkiyet üretim, gelir, barınma ve güvence anlamı taşımaktadır. Gelir kaynağı olmanın yanı sıra sosyal olarak ilişkilerin kurulmasını ve

gelişimini de sağlamasından dolayı mülkiyetten yoksun olma, yoksulluk ve güvencesizliği beraberinde getirmektedir. Benzer biçimde barınma hakkı, bireyin sosyal ilişkilere dahil olmasını, istihdama katılımını, sosyal refaha ulaşımını ve sağlığının korunmasını etkilemekte ve sosyal bütünleşmesinde önem taşımaktadır (Sapançalı, 2005, s. 168-171).

Şekil 2. Sosyal Dışlanma Biçimleri

Kaynak: Sapançalı, 2005, s. 127-207; Estivill, 2003; Szeles ve Tache, 2008, s. 369-380; Bryne, 2005, s. 2-5'den esinlenilerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Toplumsal alandan dışlanmanın diğer boyutu sosyal refah hizmetlerinden dışlanmadır. Kamu tarafından sunulan sosyal koruma, eğitim ve sağlık gibi haklardan bireylerin yararlanamaması, sosyal dışlanmanın hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir. Kültürel dışlanmadan en çok etkilenenler göçmenler ve azınlıklardır. Söz konusu grupların diğer sosyal gruplardan dışlanmaları, bireysel olarak çok büyük zararlar verebilmekte; toplumda katılabildikleri

sosyal etkinlikleri azaltarak, dışlanmanın şiddetinin artarak devam etmesine neden olabilmektedir (Şahin, 2009, s. 75-77).

İşgücü piyasasından dışlanma çalışma hakkından dışlanmayı beraberinde getirerek, gelir yokluğu ve yoksunluğunun, yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın temel nedenlerinden bir olmakta ve tüm sosyal dışlanma biçimlerinin yaşanmasına kaynaklık etmektedir.

Siyasal alandan dışlanma, yurttaşlık haklarının ve siyasi hakların yetersizliği veya kullanılmaması ile ortaya çıkmaktadır. Siyasal olarak dışlanmaya ise düşünce özgürlüğü, siyasi katılım, fırsat eşitliği ve kanun önünde eşitlik gibi hakların eksikliği neden olmaktadır. Dışlanma yaşayan bireyler politik güç odaklarına ulaşamamakta ve hak talepleri için yeterli etkiyi sağlayamamaktadır (Sapancalı, 2005, s. 195-201; Şahin, 2009, s. 77). Küresel boyutta, siyasal dışlanmayı yurttaşlara göre daha yoğun yaşayanlar azınlıklar, göçmenler ve/veya mülteciler olmaktadır.

3. Sosyal Dışlanmaya Bakış Açısı ile Yoksulluk Olgusu

Yoksulluk, yazında ve uluslararası kuruluşlarca, gelir yokluğu ve yoksunluğu ve tüketememe koşulları ile birlikte açıklanmaktadır. Kavram ve ölçüm boyutlarıyla yoksulluk; “Mutlak, göreceli, öznel, maddi yoksunluk, birincil, ikincil, gelir, ultra, aşırı, kronik, kent, barınma ve insani yoksulluk, çok boyutlu ve çalışan yoksulluğu” terimleri/sıfatları ile birlikte kullanılmakta ve gruplandırılmaktadır.

BM yoksulluğu gelir ve tüketime bağlı olarak tanımlama yaklaşımını sergilemektedir. Örneğin UNESCO (2019)’ya göre mutlak yoksulluk; “Gıda, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli para miktarının olmamasıdır”. Mutlak gelir yoksulluğu ise “ülkeden ülkeye farklılık

göstermekle birlikte ülke için belirlenmiş bir gelir eşiğinin karşılanamadığı bir durumdur. Gelir yoksulluğu genellikle birey temelli değil, aile temelli biçimde ölçülür ve ailedeki insan sayısına göre hesaplanır. Uluslararası anlamda mutlak/aşırı yoksulluk standardı günde 1\$'ın altında gelire sahip olmayı ifade etmektedir” (UNESCO, 2019).

UNESCO mutlak yoksulluk tanımında, bireylerin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını dikkate almamaktadır (UNESCO, 2019). Mutlak yoksulluk kavramının bireyin tüm ihtiyaçlarını kapsamaması, yoksulluğu farklı biçimde ele alan göre(ce)li yoksulluk kavramının geliştirilmesine neden olmuştur: “Göreceli yoksulluk, yoksulluğu toplumun diğer üyelerinin ekonomik durumuna göre tanımlamaktadır. Bireyin geliri/yaşam kalitesi ve düzeyinin toplumun genel yaşam veya gelir düzeyinin altına düşmesidir” (UNESCO, 2019). Bu düzey/oran BM ve Türkiye’de %50, AB’de %60 düzeyindedir (European Commission, 2011, s. 6). UNESCO (2019)’ya göre, günümüzde yoksulluk sadece ekonomik boyutuyla analiz edilmemelidir. Çünkü yoksulluğun aynı zamanda sosyal, politik ve kültürel boyutları bulunmaktadır. Aynı zamanda yoksulluk, ekonomik (çalışma ve yeterli gelir elde etme), sosyal (sağlık hizmetlerine ve eğitime erişim), politik (düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğü) ve kültürel (bireyin kültürel kimliği ve bir topluluğun kültürel yaşamına dahil olma) yoksunluğunu da içermektedir.

BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında çok boyutlu yoksulluğu ölçmek ve ‘İnsani Gelişme Endeksi’ ile gelir yoksulluğunu insani yoksulluktan ayırmak için ‘İnsani Yoksulluk Endeksi’ geliştirmiştir. ‘İnsani Yoksulluk Endeksi’ göreceli yoksulluğu okuryazarlık, yaşamdan yoksun kalma, bireyin sosyal ve ekonomik olanaklara sahip olup/olmaması gibi göstergeler ile açıklamaktadır (UNDP, 1997).

DB yaklaşımı ile mutlak yoksulluk, hanehalkı ya da bireylerin biyolojik anlamda olağan yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları minimum düzeydeki yiyecek, barınak ve sağlık hizmetlerini karşılayabilecekleri gerekli asgari gelir ve harcama düzeyinin gerçekleştirilememesi durumudur. Birey, Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği 'Asgari Gıda Yaklaşımı (açlık sınırı)' ile günlük 2400 kalorinin altında gıda harcaması yapıyorsa mutlak yoksuldur (The World Bank, 2015, s. 20).

Ulusal boyutta yoksulluğu analiz eden TÜİK kavramı, dar ve geniş anlamda tanımlamaktadır (TÜİK, 2017a): "Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk bireyin gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde, toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade etmektedir". TÜİK yoksulluğu uluslararası kuruluşlara benzer biçimde mutlak ve göreceli yoksulluk türlerine göre de sınıflamaktadır (TÜİK, 2017a)'e göre "Mutlak yoksulluk, hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek en az refah düzeyini yakalayamaması durumudur". Göreceli yoksulluk ise "Bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması, bireyin veya hanehalkının toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olmasıdır" (TÜİK, 2017a). TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nda toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı göreceli anlamda yoksul sayılmakta ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirlere göre, yoksulluk sınırı medyan gelirin %70'ine kadar geliri olanları içermektedir (TÜİKb).

Aşırı yoksulluk (extreme poverty), yoksulluk düzeyinin ve türünün tanımlanmasında kullanılan bir diğer terimdir. Aşırı yoksullar, genellikle aynı biçimde doğar ve ölürler (Felix, 1994'den aktaran Dieterlen, 2005, s. 19). Yetersiz beslenme, fiziksel ve zihinsel yetersizlik yaşanmasına dolayısıyla aşırı yoksulların eğitim ve işgücü piyasasından dışlanmasına neden olmaktadır.

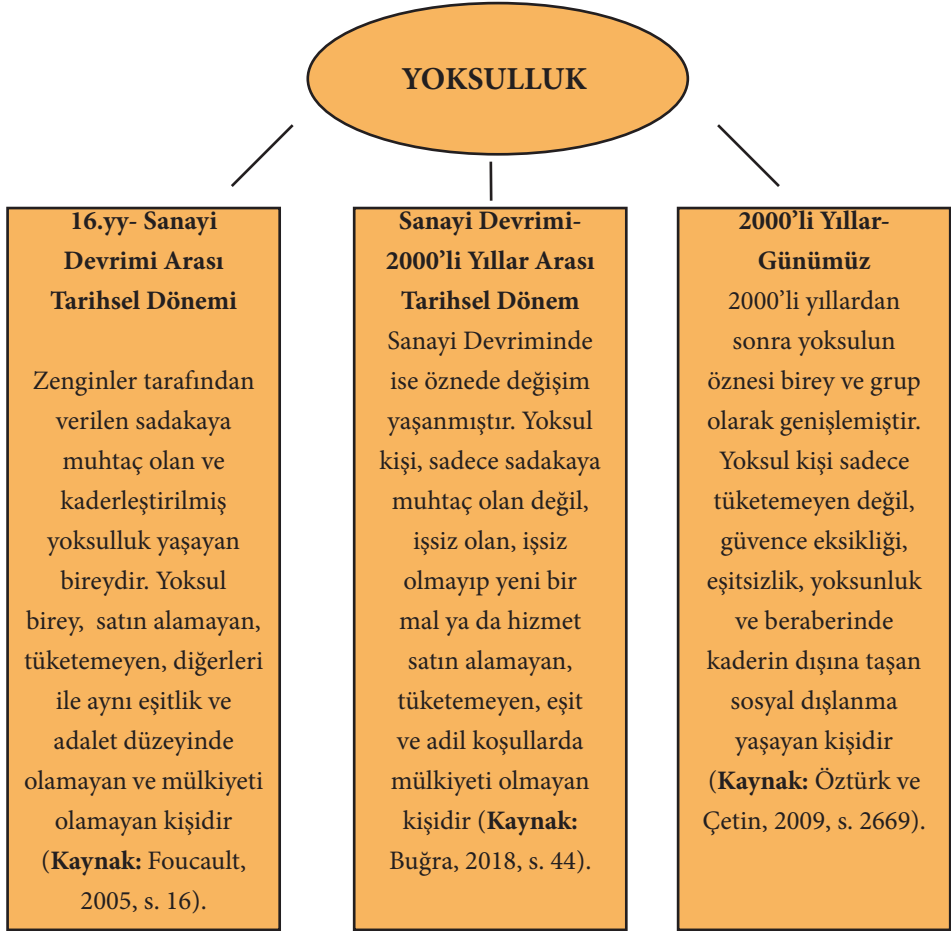
Bireylerin yoksulluk içine doğmaları ve yoksulluklarından kurtulma olasılıklarının çok güç olduğu durum ise kronik yoksulluğu (chronic poverty) ifade etmektedir. Kronik yoksullar, sosyal yardım sistemlerinin boşlukları arasında ve toplumsal refah düzeyinin oldukça gerisinde kalmış ve yakın gelecekte yoksulluktan kurtulma olasılıkları düşük olan bireyleri temsil etmektedir. Aynı zamanda kronik yoksullar, ciddi boyutta yoksunluk yaşayan kişilerdir. Çünkü kronik yoksullarda aşırı yoksullara benzer biçimde beceri ve fiziksel güç yoksunlukları yaşamaktadırlar. Üstelik sosyal yardım ve hizmetlerden düşük düzeyde yararlanmaktadırlar, sürekli gelir yetersizliği ve olumsuz koşullar nedeniyle zihinsel anlamda uzun dönemde sağlıklı karar almada da yetersizlikleri söz konusudur (Banerjee, Banerjee ve Mookherjee, 2006'dan aktaran Vakıf, Rigolini ve Lucchetti, 2015, s. 9-10).

Çok boyutlu/yönlü yoksulluk ise tanımdan daha çok bir ölçüm yöntemi ve yaklaşımıdır ve "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi" ile ölçülmektedir. Endeks ile 104 ülkedeki insanlar için çok temel hizmetlerin ve temel insani fonksiyonların yoksunluğu ve yoksunluk kümesi ölçülmekte ve gelir yoksulluğundan farklı bir yoksulluk modeli ortaya konulmaktadır. Çok yönlü yoksulluk yaşam standardı, eğitim ve sağlık olmak üzere üç boyutta hanehalkı düzeyinde örtüşen yoksunlukları tanımlamakta ve yoksul insanların sayısı ile yoksul hanelerin yaşadıkları yoksunlukları göstermektedir (UNDP, 2019; Alkire ve Santos, 2010, s. 7).

Sen de (2000, s. 26) çok boyutlu yoksulluğu, yoksunluk yaklaşımı ile analiz etmektedir. Gelir sağlama, yaşamı sürdürülebilmede önemli bir koşul olmakla birlikte, nitelikli yaşam veya kaliteli yaşam bağlamında tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Söz konusu yaklaşımla yoksulluk, uzun sürelerle uygun bir hayat yaşama yeteneğinden yoksunluk durumu biçiminde ve kapasite yoksunluğu olarak açıklanmaya başlanmıştır.

İlgili yazında yoksulluk kavramının evrimleştiği gözlenmektedir. 1990'lı yıllardaki uluslararası çalışmalar yoksulluğu eşitsizlik, yoksun olma, güvence eksikliği, sınıf, yoksun bırakma, ihtiyaç ve yaşam standardı gibi kavramlarla birlikte açıklarken (Gorden ve Spicker, 1999, s. 153-157'den aktaran Ak, 2016, s. 298); kavram 2000'li yıllardan itibaren marjinalleşmiş, dışlanmış ve toplumla bütünleşememiş gruplarla birlikte ele alınmaktadır (Yörük, 2017, s. 320).

Günümüzde küreselleşme, IMF'in yapısal uyum programları, özelleştirmeler, işgücü piyasalarındaki kuralsızlaştırma uygulamaları yoksulluğu sürekli hale getirmekte (Chossudovsky, 1998, s. 15-31), sosyal dışlanma yaşayan birey ve grupları çeşitlendirmekte (Dağdemir, 1999, s. 25) ve derinleştirmektedir. Sosyal dışlanma yaşayan birey, grup ve hanelerin artışı özellikle 2000'li yılların başından itibaren yoksulluğa olan ilgiliyi arttırmış, sosyal ve siyasal bir içerik kazanmasına neden olmuştur (Şenses, 2017, s. 53). Tarihsel süreçte değişen yoksulluk tanımına benzer biçimde 'yoksulun' tanımı da değişmiş ve 'yoksul birey' farklı koşullar ile nitelendirilmiştir. Sanayi devrimi öncesinde yoksullar, zenginler açısından cennete gitmek için yardım yapılması gereken kişilerdir. Yoksul birey ise bu durumu, boyun eğilmesi gereken bir kader olarak kabul etmektedir. Sanayi devriminden, küreselleşmenin sonuçlarının yaşanmaya başladığı 2000'li yılların başına kadar yoksullar, zorunlu çalışması gereken bir işgücü ordusu olarak görülmüştür (Oğuz, 2018, s. 171-173).

Şekil 3. Yoksulluk Kavramının Birey Açısından Tarihsel Akışı

Yoksul öznesi ile yoksulluk birlikte değerlendirildiğinde, süreç içerisinde değişenin sadece yoksul tanımı olmadığı, yoksulluğunda kavramlaştırılmasının değiştiği ve bireyden gruplara giden yayılma gösterdiği, günümüzde 16. yüzyıldan farklı biçimde yoksulluğun kaderin dışına taşan sosyal dışlanma ve yoksunluğa bürünen bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir (Bakınız Şekil 3).

4. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Etkileşimi/İlişkisi ve Sosyal İçerme

Uluslararası kuruluşların yaklaşımına ve ilgili yazına göre yoksulluk ve sosyal dışlanma arasında güçlü bir ilişki vardır (De Haan 2001, s. 7-8; Dowling 1999, s. 246; Burchard 2009, s. 5-6). Dowling (1999, s. 246) ve Burchard (2009, s. 5-6)'a göre yoksulluk, düşük gelir ve kaynak yokluğu nedeniyle topluma dahil olamayan bireyleri tanımlarken, sosyal dışlanma topluma dahil olamayan bireyi hem gelir ve kaynak yoksunluğu hem de kültürel farklılık, ayrımcılık, engellilik, kronik hastalık gibi çeşitli özellikler ile tanımlanmaktadır. Sosyal dışlanma yoksulluğa neden olan çok boyutlu dezavantaj içeren bir süreçtir (Şahin, 2009, s. 87). Diğer yandan, Dowling (1999, s. 246), Burchard (2009, s. 5-6) ve De Haan (1998, s. 14)'a göre, yoksulluk mevcut durağan bir durumu ifade eden terim iken, sosyal dışlanma birden fazla boyutu olan hareketli bir süreçtir. Sosyal dışlanma güç ilişkileri, kimlik, işgücü piyasası gibi konulara odaklanmaktadır (De Haan, 1998, s. 13). Room (1999, s. 167)'a göre, 1990'lardan sonraki araştırmalarda sosyal dışlanma kavramsal olarak yeniden yapılandırılmakta ve yoksulluğun ötesinde beş temel boyutuna vurgu yapılmaktadır. Beş temel boyut ise finansal yaklaşımdan, çok boyutlu dezavantajlara; durağan analizden, hareketli analize; bireylerin ve hanehalkının kaynaklarına odaklanmaktan, yerel toplulukların kaynaklarına odaklanmaya; bölüşümden, tabakalaşmanın ve dezavantajlılığın ilişki boyutuna ve sürekli eşitsizliklerden, yıkıcı ve yoğun çöküşe yönelmedir.

Sosyal dışlanma bakış açısıyla yoksulluk, çok katmanlı ve birçok unsurla etkileşimi olan dinamik bir olgudur. Sosyal dışlanma cinsiyet, etnik köken, ırk, cinsel yönelim, engelli olma, marjinalleşme ve işsizlikle ilgilidir. Birçok sosyal grubun toplumla bütünleşmesinde yaşadıkları yetersizlikler ve yoksunluklar, yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yoksulluk sadece gelire ilişkilendirilmemesi gereken, çok sayıda unsurla bağlantılı halde karmaşık bir olgudur (Laderchi vd., 2004, s. 258).

Sosyal dışlanma yaklaşımı, diğer yoksulluk yaklaşımlarından farklı bir biçimde yoksulluğu bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bireyin içinde bulunduğu olumsuz koşullar sosyal dışlanma yaşamasına neden olmakta bu durum da bireyi toplumsal refaktan uzaklaştırmakta, sonuç olarak çok katmanlı kalıcı olumsuz koşullar ortaya çıkmaktadır (Eurostat, 1998'den aktaran Laderchi vd., 2004, s. 258). Bu nedenle sosyal dışlanma yaklaşımı ile yoksulluğun bir süreç olarak değerlendirmesi hem zaman içinde bireylerin ve hanelerin yoksulluk içine düşebileceklerini veya yoksulluktan çıkabileceklerini ortaya koymakta hem de bazı insanların yoksulluğu geçici olurken, diğerlerinin devamlılık göstermesinin farklı nedenlerini açıklamaktadır. (Riddell, 2004, s. 4-5).

Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın ikiz terimler gibi birlikte kullanılması, ortaya çıkma nedenleri ve sonuçlarının benzerliğine dayanmaktadır. Her iki koşulda küreselleşme, gelir adaletsizliği, işsizlik gibi makroekonomik koşullar ve bireysel özellikler ortak nedenlerdendir. Ekonomik ve sosyal koşullar yoksulluğa, yoksulluk ise sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir (Bakınız Tablo 1).

Tablo 1. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Nedenlerinin Benzerliği

OLGULAR	NEDENLER		YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMANIN ORTAK NEDENLERİ
YOKSULLUK	*Gelir yetersizliği	*İşgücü piyasalarındaki değişim	<ul style="list-style-type: none"> •Küreselleşme •Gelir yetersizliği •Göç •İşsizlik •İşgücü piyasalarındaki değişim •Ayrımcılık •Coğrafik yer •Cinsiyet, yaş, eğitim durumu •Aile yapısındaki ekonomik ve sosyal değişim •Yoksunluk ve haklara erişememe
	*Göç	*Küreselleşme	
	*Adaletsiz gelir dağılımı	*Ayrımcılık	
	*Cinsiyet, yaş, eğitim durumu	Aile yapısındaki ekonomik ve sosyal değişim	
	*Adaletsiz vergi sistemi	*Sosyal korumanın gerilemesi	
	*Enflasyon	*Ekonomik krizler	
	*İşsizlik	*Yoksunluk ve haklara erişememe	
	*Coğrafik yer	* Sosyal dışlanma	
SOSYAL DIŞLANMA	*Gelir yetersizliği	*Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> •Cinsiyet, yaş, eğitim durumu •Aile yapısındaki ekonomik ve sosyal değişim •Yoksunluk ve haklara erişememe
	*Göç	*Yoksunluk ve haklara erişememe	
	*İşsizlik	*Eşitsizlikler	
	*Coğrafik yer	*Aile yapısındaki ekonomik ve sosyal değişim	
	*İşgücü piyasalarındaki değişim	*Cinsiyet, yaş, eğitim durumu	
	*Küreselleşme	*Sosyal, kültürel ve siyasi bütünleşme sorunları	
	*Ayrımcılık	* Dezavantajlı birey, hane veya topluluğun üyesi olma	

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Kavramlaştırma ve neden-sonuç boyutu ile iç içe geçmiş olsalar da yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşanma biçimleri ile farklılık gösterebilmektedir. Yoksulluk doğrudan ekonomik koşullar ile ifade edilebilirken, sosyal dışlanma ekonomik, sosyal, kültürel, ahlaki, coğrafik vb. koşullar ile de açıklanmaktadır. Oysa sosyal dışlanma doğrudan yoksunluk ile ilgili bir durumdur. Gelire bağlı yoksulluk sağlık, ekonomik istikrarsızlık, işsizlik ve sosyal refah sorunları ile ilişkili iken, yoksunluk gelir yoksulluğu olmasa da bazı mal ve hizmetlere erişememe veya eksik erişmeden kaynaklanan sosyal refah sorunları ile ilişkilidir. Söz konusu durumlar da sosyal dışlanmaya da neden olabilmektedir (Larsson ve Halleröd, 2008, s. 15-16). Ayrıca, sosyal dışlanma yaşayan birey veya gruplar yoksul olmayabilir. Örneğin, birey ekonomik haklardan veya mülkiyet hakkından dışlanmamakla birlikte, içinde bulunduğu grup veya hane ayrımcılığa uğradığı için siyasal haklarından dışlanmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Etkileşimi

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Sosyal dışlanmanın zıt anlamı olan sosyal içerme, genel anlamda sosyal dışlanmanın olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik politika ve süreçlerden oluşmaktadır. DB, sosyal içerme kavramını kararlara katılım ve temel haklara erişimi garantiye alan süreç olarak ele almakta ve yoksulluk ekseninde tanımlayarak, AB'nin yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir (The World Bank, 2007). DB'ye göre sosyal içerme; *“Yoksulluk riskiyle ve toplumsal dışlanmayla karşı karşıya olanların, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşama bütünüyle katılmaları ve içinde yaşadıkları toplumda normal kabul edilen yaşam ve refah standartlarından yararlanmaları için gereken fırsat ve kaynakları kazanmalarını sağlayan süreçtir”* (The World Bank, 2007).

AB sosyal içermeyi toplumsal bütünleşmeyi ve herkes için fırsatların sağlanmasında ve düzgün yaşam standartlarının oluşturulmasında bir araç olarak değerlendirmektedir. AB'de 2006'dan bugüne, sosyal içerme kavramı yerini 'aktif içerme' kavramına bırakmıştır: Aktif içerme, özellikle en dezavantajlıları içerecek biçimde yurttaşların tamamının bir iş sahibi olarak topluma katılımını ifade etmektedir. Sosyal içermenin bu çerçevede hedefleri ise yeterli gelir desteği, kapsayıcı bir işgücü piyasası ve kaliteli kamu hizmetidir (European Commission, 2011, s. 88).

Genel anlamı ile sosyal içerme, sosyal dışlanma ve yoksulluk riski yaşayan birey, hane ve grupların topluma ekonomik, sosyal ve kültürel olarak katılabilmelerini ve yüksek yaşam standardını sağlayacak olan fırsat ve olanaklara erişimlerini sağlamayı amaç edinen bir süreçtir (Taşgın, 2010, s. 156).

5. Denizli İli Sevindik Mahallesi Örneği ile Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Etkileşimi

5.1. Amaç ve Alan

Kavram ve neden ve sonuç açısından birbirinin tamamlayıcısı nitelikte olan yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin daha fazla alan araştırması ile analiz edilmesi, söz konusu ilişkiden kaynaklanan sorunların önlenmesi ve doğru sosyal politikaların geliştirilmesi anlamında katkı sağlayabilecektir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, yoksulluk ve sosyal dışlanma ilişkisini yoksul bireyler ile yüz yüze görüşerek tespit etmektir.

Araştırmanın alanı, Denizli İlinde yoksul hanelerin ve bireylerin daha yoğun yaşadığı Sevindik Mahallesi'nde ikamet eden 24 bireyden/katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırma 2018 yılı Nisan-Mayıs döneminde yapılmıştır. Katılımcılara Sevindik Mahallesi muhtarlığı kayıtları aracılığı ile ulaşılmıştır. İlgili mahalledeki en yoksul 136 haneden, 24 hane ve 24 birey rastlantısal olarak seçilmiştir.⁴

5.2. Yöntemi ve Sınırlılıkları

Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanan betimleyici bir analizdir. Nitel araştırmanın amacı derinlemesine betimleme yapmak ve katılımcıların bakış açısını ortaya çıkarmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 57). Betimleme bir ortamdaki olay, yer ve insanlar hakkındaki bilginin detaylı bir yorumunu içermek ve bir olayı ayrıntılı bir biçimde ortaya konulabilmesi için “ne, nedir” sorularına yanıt aramayı ifade etmektedir (Erkuş, 2016, s. 39). Betimsel analiz, durum çalışması, etnografi ve anlatı projeleri için detaylandırılmış betimlerin tasarımında yarar sağlamaktadır. Bulguların aktarımında

⁴06.05.2018 tarihinde Sevindik Mahallesi Muhtarlığı ile yapılan yüz yüze görüşme sonucu, mahallede kayıtlı 3.400 hane, 4.625'i kadın, 4.875'i erkek olmak üzere 9.500 kişinin ikamet ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Söz konusu bilgiler, Merkezefendi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından Muhtarlığa verilen ve 136 hanenin yoksul olduğu bilgisinin yer aldığı liste ile elenerek, yoksul hane ve bireylere ulaşılmıştır.

betimlemenin zenginliğinin kullanımı, araştırmayı inceleyen açısından araştırma ortamının aktarılmasını ve araştırma deneyimlerinin tartışmasını sunabilmektedir. Betimsel analiz nitel araştırmada bir tema hakkında birçok perspektif sunduğundan, sonuçların daha gerçekçi olmasını sağlar ve onu zenginleştirir (Cresswell, 2017, s. 199-202). Bu bağlamda betimsel gerçeklik, nitel araştırmanın amaçlarından biri olarak fenomenin, durumun veya grubun doğru biçimde tespitini sağlamaktadır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015, s. 404). Dolayısıyla bu çalışmada, sosyal dışlanmanın yoksul bireyler açısından değerlendiriliş biçimi söylemler aracılığı ile analiz edilerek, sosyal dışlanma ve yoksulluk etkileşimi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Alan çalışmasında veriler, nitel araştırma tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış soru formu ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği detaylı verilere ulaşma olanağı sağlarken, yarı yapılandırılmış soru formuna bağlı görüşmeler, içeriği açısından olağan bir konuşmadan farklı olmamakla birlikte, yanıtlarda herhangi bir kısıtlama getirmemekte ve detaylı verilere ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu noktada yarı yapılandırılmış soru formu ile araştırma problemine yönelik tüm boyutlar ve sorunlar kapsanmaya çalışılmaktadır. Araştırmacı soruların yapısını ve sırasını değiştirerek, konuyu detaylandırmak için daha çok sohbet biçiminde bir görüşme yöntemini benimseyebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 133). Görüşme metni ile katılımcılara 15 soru yöneltilmiştir: On bir soru, sosyo-demografik özelliklerini, dört soru ise sosyal dışlanmaya bakış açılarını içermektedir. Derinlemesine görüşmenin olumsuz yönü, örneklemin küçük seçilmesi ve elde edilen sonuçların genelleme yapma olanağı vermemesidir. Derinlemesine görüşmede örneklem büyüklüğüne ulaşmada genel eğilim, konuların, yanıtların ve öykülerin birbirini tekrarlaması durumunda yeterli olacağı yönündedir (Boyce ve Neale, 2006, s. 4).

Çalışmada kadın bireylerin görüşmeyi kabul etmemesi veya hanehalkı adına erkek katılımcının görüşmeyi kabul etmesi gibi nedenlerden dolayı cinsiyete göre sayısal dağılımda eşitlik sağlanamamıştır. Bu çalışmada da katılımcı sayısı yanıtların tekrara dönüşmesi nedeni ile 24 kişi ile sınırlı kalmıştır.

5.3. Araştırma Bulguları

5.3.1. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri⁵

Çalışmada, katılımcıların sosyal dışlanmaya bakış açılarında etkili olup-olmadığının tespit edilmesi amacı ile sosyo-demografik özelliklerine yönelik sorular yönlendirilmiştir. Araştırma kapsamındaki 24 katılımcının, 9'u kadın 15'i erkektir. Kadın katılımcıların tamamı (23-64 yaş aralığında), erkek katılımcıların 12'si çalışma çağındaki nüfus grubu içinde yer almaktadır (27-52 yaş aralığı). Katılımcıların çoğu evlidir (17 kişi). Diğer katılımcıların medeni durumu, 1 erkek katılımcı bekar, 3 kadın ve 1 erkek katılımcı boşanmış biçimindedir, bir kadın katılımcının ise eşi vefat etmiştir. Kadın katılımcıların 7'si ilkokul mezunu iken, 1'i ilkokul ve 1'i ise ortaokul terktir. Erkek katılımcıların ise 5'i ilkokul, 4'ü ortaokul, 2'si lise mezunu ve 1'i ilkokul terk, 2'si ortaokul terk ve 1'i lise terk düzeyinde eğitime sahiptir.

Araştırmanın yapıldığı tarihi itibari ile 5 katılımcı (2 kadın, 3 erkek) ücretli, 5 katılımcı (1 kadın, 4 erkek) yevmiyeli bir işte ve 2 erkek katılımcı kendi hesabına olmak üzere toplam 12 katılımcı (3 kadın, 9 erkek) işgücü piyasası içinde yer almaktadır. Dört katılımcı iş aramaktadır (2 kadın, 2 erkek); emekli 2 erkek, ev işleri ile meşgul 4 kadın, engelli 1 erkek ve yaşlılık aylığı alan 1 erkek olmak üzere 8 katılımcı işgücüne dahil olmayan grupta yer almaktadır.

TÜİK 2017 Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri “Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri”ne göre fert başına mutlak yoksulluk sınırı yıllık

⁵ Katılımcıların sosyo-ekonomik özellikleri EK: Tablo 2'de yer almaktadır.

6.355,00 TL'dir (TÜİK, 2017a). Diğer bir ifade ile bireyin aylık geliri 529,58 TL ise mutlak yoksuldur. Katılımcıların aylık net gelirlerine göre 10 (4 kadın, 6 erkek)'ü mutlak yoksuldur: Bir işte çalışmayan 6 katılımcıdan en düşük aylık net gelire sahip K5'nin hane geliri 350 TL'dir ve hanede 2 kişi yaşamaktadır; en yüksek aylık net gelire sahip olan K4'ün hane geliri ise 1.600 TL'dir ve hanede 4 kişi yaşamaktadır. Mutlak yoksulluk yaşayan ve yevmiyeli olarak çalışan 2 katılımcıdan en düşük aylık net gelire sahip olan K13'ün hane geliri, 500 TL'dir ve hanede 4 kişi yaşamaktadır; en yüksek aylık net gelire sahip olan K22'nin hane geliri ise 1.400 TL'dir ve hanede 3 kişi yaşamaktadır. K3, hanede tek başına yaşamakta ancak gelirini sık sık işsiz oğlu ile paylaştığı için mutlak yoksulluk (aylık net geliri 550 TL) yaşamaktadır.

TÜİK verilerine göre "Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri"ne göre fert başı görelî yoksulluk sınırı %50'ye göre yıllık 7.944 TL, aylık ise 662 TL'dir (TÜİK, 2017a). Katılımcıların aylık net gelirlerine göre 14 (5 kadın, 9 erkek)'ü görelî yoksuldur: Bir işte çalışmayan K17, 1.200 TL emekli aylığı almaktadır. Bir işte çalışan ve görelî yoksulluk yaşayan en yüksek aylık gelire sahip K19'un hane geliri 2.500 TL'dir ve hanede 4 kişi yaşamaktadır; en düşük aylık gelire sahip olan K6'nın geliri 1.600 TL'dir ve hanede 3 kişi yaşamaktadır. K1, K7, K8, K9 ve K12'nin aylık net gelirleri, TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması yoksulluk hesaplanmasına göre ortanca gelirin %70 (aylık 926,75 TL)'inden düşüktür. K20 ise tek başına yaşamakla birlikte, kiralık bir evde (500 TL) oturduğu ve nafaka ödediği için görelî yoksuldur.

TÜİK 2017 Sosyal Koruma İstatistikleri'ne göre, Türkiye'de 847.000 kişi engelli/malul maaşı; 9.094.000 kişi emekli/yaşlı maaşı; 3.660.000 kişi dul/yetim maaşı olmak üzere 13.847.000 kişi sosyal koruma kapsamında yardım ve maaş almaktadır (TÜİK, 2017c). TÜİK "Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri İstatistikleri"ne göre yıllık ortanca gelirin %40'ı, mutlak yoksulluk; %50'si ise görelî yoksulluk sınırındır. 15.887,50 TL olan yıllık ortanca gelirin

%40'nın (6.355,00 TL) altında gelire sahip 5.865.000 kişi; %50'sinin altında (7.944 TL) gelire sahip 10.622.000 kişi bulunmaktadır (TÜİK, 2017a). TÜİK "Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri"ne göre, eğitim ile yoksulluk arasında doğrusal bir ilişki vardır: Göreli yoksulların %47,1'i okur-yazar olmayan ve bir okul bitirmeyenler iken, sadece %1,5'i yükseköğretim mezunudur (TÜİK, 2017a). Yedi katılımcı sosyal güvence kapsamında iken, 17 katılımcının sosyal güvencesi yoktur. İki erkek katılımcı Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı (SYDV)'ndan engelli aylığı (K11) ve yaşlılık aylığı (K15) almaktadır.

5.3.2. Katılımcıların Yoksulluk Kavramına ve Yoksulluklarına Bakışı

Katılımcılara kendi bakış açıları ile yoksulluk tanımları ve kendilerini yoksul olarak algılayıp algılamadıklarına yönelik iki soru sorulmuştur. On yedi (10 erkek; 7 kadın) katılımcının yoksulluk tanımı, yazına ve uluslararası kuruluşlarının mutlak yoksulluk tanımına benzerdir. Kadın katılımcılardan K1, K2, K3, K5, K7 ve K8 mutlak yoksulluğu yeterli beslenememe, barınamama ve tüketmeme ifadeleri ile açıklamışlardır:

"Aç kalmak, evsiz kalmak ve hiçbir şeyi satın alamamaktan dolayı yoksul kalmak." (K3, 64 yaşında vefat eden işçi emeklisi, eşinden dolayı ölüm aylığı bağlanmıştır)

"Aç kalmak, her zaman et alamamak, şehir merkezindeki yerlere (alışveriş merkezi, restoran, kafe, vb.) gidememek. Zamanımız fabrika ve mahallede geçiyor. İşimiz olduğunda çarşıya gidiyoruz."(K8, 23 yaşında, kadın, işsiz, eşi ücretli olarak çalışmaktadır)

"Yoksul insan istediği şeyi alamaz. Geliri yetmediğinden birçok şeyi yapamaz. İstedğim zaman kıyafetin yenisini alamıyorum; bir lokantada yemek yiyemiyorum." (K1, 34 yaşında, kadın, iş arıyor)

“Evi olmayan demektir. Maddi geliri yetersiz, sigortasız, açlık kimsedir. Çocuklarını okutamayan, bizim gibi Sevindik gibi gariban yerlerde oturanlardır.” (K2, 37 yaşında, kadın, boşanmış/bekar, engelli çocuklarına baktığı için engelli maaşı almaktadır)

K1, K2, K7, K8 ve K9’un; tüketmekten yoksun kalma, kentsel dokunun yoğun olduğu yerlerde olamama, nitelikli eğitime erişememe, seyahat özgürlüğünden yoksun olma, kent merkezindeki sosyalleşme ortamlarına dahil olamama, toplumun genel refah düzeyinin altında kalma ifadeleri göreceli yoksulluk ve Sen (2000, s. 3)’in yoksulluk ve yoksunluk tanımı ile örtüşmektedir. K9’a göre eğitim, ulaşım gibi kamu hizmetlerini kullanamama yoksulluktan kaynaklanmaktadır:

“Çocukları iyi yerlere (üniversite) gönderememek, istediğin zaman memleketime bile gidemiyorum. Çok pahalı otobüs! En kötüsü kuru ekmek yemek zorunda kalınması. Kocam maaşlı ben de temizliğe gidiyorum ama az kazanınca zor oluyor.” (K9, kadın)

Erkek katılımcıların yoksulluk tanımı (10 katılımcı), yazının ve kadın katılımcıların (7 katılımcı) mutlak yoksulluk tanımına benzemektedir:

“Yoksulluk aç uyumak, kiranı ve faturanı ödemekte zorluk çekmek.” (K20, 36 yaşında)

“Kuru ekmeğe muhtaç olmaktır. Yemek yardımı gelmese her gün aç kalırım.” (K10, 79 yaşında, çalışma yaşamı boyunca kayıt dışı çalışmıştır)

Beş erkek katılımcının (K11,K16,K18,K19,K21) temel ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte, toplumdaki genel refah düzeyini sağlayan tüketimi gerçekleştirememeye ifadeleri, kadın katılımcılara benzer biçimde göreceli yoksulluğa vurgu yapmaktadır:

“Giderlerimi karşılamakta güçlük çekiyorum. Fatura ve kredi kartlarımı ödeyememek yoksulluk.” (K11, 50 yaşında, işsiz)

“Arabanın olamaması, çok çalışmak zorunda kalmak ve yazın bir kez bile tatile gidememek yoksul olmaktır.” (K21, 29 yaşında, erkek, ücretli tekstil işçisi)

Kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri sorusuna verilen yanıtlar, kadın ve erkek katılımcılar açısından farklılık göstermiştir: Dokuz kadın katılımcının 5’i kendisini yoksul olarak hissederken; 4 kadın katılımcı kendini yoksul hissetmemekte, 15 erkek katılımcının 13’ü ise kendisini yoksul olarak görmektedir.

Araştırmada yoksulluk tanımı ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki olduğu gözlenmiştir: Lise altı eğitime sahip 17 katılımcı yoksulluğu mutlak yoksulluk olarak tanımlamış; 18 katılımcı ise kendisini yoksul olarak hissettiğini ifade etmiştir. Keyder ve Adaman (2006, s. VII)’ın altı ildeki gecekondu mahallesinde ikamet eden 1863 kişiyi kapsayan çalışmasında, eğitimsizlik ve yoksulluğun birbirinin nedeni ve sonucu olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların ifadelerine göre kayıtlı çalışma, mutlak yoksulluğu azaltan bir koşuldur. Kayıtlı çalışan 5 katılımcının (ücretli, emekli/ 2 kadın, 3 erkek) ortalama fert geliri 1.550 TL’dir. Çalışma yaşamı boyunca yevmiyeli olarak kayıt dışı çalışan K10 (erkek, 79 yaşında, aylık geliri 600 TL’dir ve hanede 2 kişi yaşamaktadır) mutlak yoksul iken, K15 (erkek, 80 yaşında, 1.800 TL ve hanede 3 kişi yaşamaktadır) görece yoksuldur.

İstanbul ilinde Es ve Güloğlu (2004, s. 84)’nın gelir dağılımını ve Keyder Adaman (2006, s. 48)’in yoksulluk ve sosyal dışlanmayı inceledikleri araştırmalarında kayıt dışı istihdam ve niteliksiz işgücü ile yoksulluk arasında

anlamalı bir ilişki tespit edilmiştir. Karadeniz ve Durusoy Öztepe (2013, s. 92)'nin TÜİK 2009-2010 Hanehalkı Bütçe Anketi Mikro Veri Seti'nden elde ettikleri verilere göre yaşlı yoksulluğunun en önemli nedeni, yaşam boyu kayıtsız işlerde çalışmaktır.

5.3.3. Katılımcıların Sosyal Dışlanmaya ve Sosyal Dışlanma Biçimlerine Bakışları

Araştırma kapsamında katılımcıların sosyal dışlanmaya ve sosyal dışlanma biçimlerine bakış açılarını tespit etmek amacı ile iki soru yöneltilmiştir. Katılımcıların sosyal dışlanmaya yönelik görüşleri; Kennett ve Mizuuchi (2010, s. 111-118)'nin Çin, Hong Kong ve Japonya'da konut güvencesizliğini; Li ve Rose (2017, s. 20-30)'un kentsel sosyal dışlanmayı; Arslan (2013, s. 2-45)'in İzmir Narlıdere'de sosyal dışlanmayı ve Adaman ve Keyder (2005, s. 65-123)'in yoksulluk ve sosyal dışlanmayı inceledikleri araştırma bulguları ile benzerlik göstermiştir.

Kadın katılımcıların 4'ü ekonomik alandan dışlandığını; 4'ü ise hem ulaşım erişimindeki maddi zorluklar hem de gelir düşüklüğü nedeniyle kentteki sosyal alandan dışlandığını düşünmektedir.

Ekonomik dışlanma yaşadığını düşünen K1'e göre, toplum onu yoksul olduğu ve kötü giyindiği için dışlamaktadır:

“Toplumun sizi geliriniz az, kıyafetiniz kötü diye hakir görmesi.” (K1, kadın, 34 yaşında, kadın, iş arıyor)

Üç kadın katılımcı, yaşam biçimleri ve bireysel özelliklerine göre sosyal ve kültürel dışlanma yaşadığını düşünmektedir:

“Boşandım, oğlumla yaşıyorum ama çevredeki ailelerin kötü gözle baktığını düşünüyorum. Bir yere de gittiğimiz çok yok. Böyle yaşamakta zor oluyor!” (K6, 47 yaşında, asgari ücretli bir işte çalışmaktadır)

“Herkesin gittiği yerlere gidememek, insanların kıyafet-konuşmaları ile dalga geçmek.”(K7, 33 yaşında, boşanmış/bekar, asgari ücretli bir işte çalışmaktadır)

“Toplumdan kopuk olarak yaşıyoruz, ilişkilerimiz zayıf. Yaşlılar otobüsü bile kullanamıyor/kullanmıyor. Cahil de çok, biri olmadan otobüse binemiyor.” (K3, 64 yaşında, eşi üzerinden aldığı ölüm aylığı banka kredisi borcu nedeniyle kesilmektedir)

Diğer bir kadın katılımcı K2, sosyal dışlanmanın sadece yoksul olmayan, ‘diğerleri’ tarafından değil, kendisi gibi yoksul olan, ‘benim gibiler’ tarafından da yapıldığını düşünmektedir:

“Engelli çocuk sahibi olunca dışlanıyorsunuz. Başta aslında anne ve babaları dışlıyor. Mahalle olarak da küçümsendiğimizi ve çevreden dışlandığımızı düşünüyorum.” (K2, 37 yaşında, eşinden ayrılmış, engelli çocuklarından dolayı çalışmamaktadır)

Erkek katılımcıların sosyal dışlanmaya yönelik görüşleri, kadın katılımcılar ile benzerlik göstermektedir. Sekiz erkek katılımcı ekonomik dışlanma, yedi erkek katılımcı ise toplumsal ve kültürel alandan dışlanma yaşadığını düşünmektedir. K18 ve K19, ekonomik ve sosyal alandan dışlanmalarını tüketememe ile açıklamıştır:

“Herkesin yaşadığı (şehir merkezindeki) gibi yaşayamayınca dışlanıyorsun. Bu mahalleyi dışladıklarını düşünüyorum. Hizmet geliyor. Orası ayrı burası ayrı sonuçta!” (K18, 27 yaşında, ücretli olarak çalışmaktadır)

“Mahalleden çıktığımız sayılı. Bir mesirelik yere bile zor gidiyoruz. Alışveriş yerleri çok pahalı, pek çıkmıyoruz.” (K19, 40 yaşında, kendi hesabına çalışmaktadır)

K13 sağlık ve sosyal refah hizmetlerinden yararlanmama ve ekonomik dışlanma arasındaki ilişkiye vurgu yaparak sosyal dışlanma yaşadığını düşünmektedir;

“Eşim hasta, çalışıyorum düzenli kazancım çok azaldı. Çalıştığım zaman 2000 TL kazanırdım. Şimdi 500 TL zor kazanıyorum. Ulaşım pahalı bir yerden bir yer gitmek, çocuğumun ekmek parasından almak gibi geliyor. Hanımı da iki saatte de bir kontrol etmem gerekiyor. Hiçbir şey yapamıyoruz. Mahalleye ilk geldiğimde 84’de, Kürt olduğum için ev bulmakta zorlanmıştım. Ev vermiyorlardı. Dışlanmış hissediyor insan!” (K13, 38 yaşında, yevmiyeli olarak inşaat işlerinde çalışmakta ve tamir işleri yapmaktadır)

K23 ise eğitimsizlik ve kötü iş arasındaki ilişkiye vurgu yaparak, sosyal dışlanmaya dikkat çekmektedir;

“Okumamış olmak. Biz sanayidekiler hep okumamışlara ceza olarak gösteriliyor! Onun gibi düşünüyorum. İş yeri ve mahallede geçiyor hayatımız, pek karışmıyoruz topluma aslında.” (K23,46 yaşında, kendi hesabına çalışmaktadır)

K10'a göre yaşlı olmak ekonomik ve kamu hizmetlerine erişmelerini engelleyerek sosyal dışlanmalarına neden olmaktadır;

“Yoksuluz ve gelirim i yükseltecek herhangi bir şey yapamam bu yaşta. Hiçbir yere gidemiyorum; evimin önü yokuş, durak uzak, biletler de pahalı. Eski evde oturuyorum, başka bir şey yok!” (K10, 79 yaşında, yalnız yaşamakta, yaşlılık aylığı ve sosyal yardımlar ile geçimini sağlamaktadır,)

Özellikle yaşlı katılımcılar (K15, K17 ve K10) şehir içi ulaşım ağını sağlayan otobüs ve dolmuşların güzergahlarının evlerine uzak olması veya evlerinin yokuşta olması nedeniyle mahallelerinden çıkmamaktadır. Katılımcıların yaklaşık yarısı, otobüs ve dolmuş ücretlerinin yüksek olması nedeniyle kent merkezine çok fazla gidemediğini ifade etmiştir. Hernandez ve Titheridge (2016, s. 161-163)'nin Bogota/Soacha bölgesindeki sosyal dışlanmayı inceledikleri araştırmasında da yaşlı bireylerin hem gelir yetersizliği hem de ulaşımdaki yetersizlikler nedeniyle bu çalışmaya benzer biçimde sosyal dışlanma yaşadıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların ifadeleri, işgücü piyasasından dışlanmanın sosyal dışlanmanın nedeni olduğunu vurgular niteliktedir. İşsiz olduğu ve niteliksiz olduğu için işgücü piyasalarından dışlandığını düşünen ve kayıt dışı çalışan 11 katılımcı (5 kadın, 6 erkek) sosyal dışlanma yaşadığını ifade etmiştir. Yedi kadın ve on erkek olmak üzere on yedi katılımcı sosyal dışlanma yaşadığını düşünmektedir. Sosyal dışlanma yaşayan 17 katılımcının 6'sı (2 kadın, 4 erkek) mutlak yoksulluk yaşarken, 4 katılımcı (1 kadın, 3 erkek) görel i yoksulluk yaşamaktadır.

5.3.4. Katılımcıların Sosyal İçermeye Yönelik Önerileri

Katılımcılara sosyal dışlanmayı önlemek için ne tür çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerektiği ve devlet ve/veya yerel yönetimlerden neler bekledikleri ile ilgili iki soru yöneltilmiştir.

On katılımcı (3 kadın, 7 erkek), sosyal yardım ve hizmetlerin iyileştirilmesini ve vatandaşların eşit ve adil biçimde yararlandırılmasını, beş katılımcı (1 kadın, 4 erkek) ücretlerin artırılmasını sosyal içerme önerisi olarak belirtmiştir:

“Daha iyi şartlarda çalışmak istiyorum. İş sağlanmalı, insanlar çalışmıyor çok fakir. Gelir desteği sağlanmalı.” (K5, 34 yaşında, kadın, iş arıyor, sosyal yardım başvurusu reddedilmiş)

“İşimde daha yüksek ücret almam hayatıma da yansır. Maaş alınsa da yoksul insanlara para yardımı yapılmalı, çalışıyorlar çok az kazanıyorlar.” (K7, 33 yaşında, kadın, asgari ücretli bir işte çalışmaktadır)

K17, emekli aylığının düşük olmasından dolayı kağıt toplayıcılığı yapmak zorunda kaldığını, yaşadığı özellikle yaşlı yoksulluğunun engellenmesi için yaşlı bireylerin de çalışmasını kolaylaştıracak önlemlerin alınması gerektiğini düşünmektedir:

“Yaşlılara da iş sağlanmalı, iş verilmesi lazım.” (K17, 69 yaşında, banka borcuna kefil olması nedeniyle emeklilik aylığında kesinti olduğu için kağıt toplayıcılığı ile ek gelir sağlamaktadır. Herhangi bir sosyal yardım almamaktadır)

K5, K7, K12 ve K17 sosyal içerme önlemi olarak gelir desteğinin verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çalışan on iki katılımcının on biri, asgari ücret ile geçinemediklerini, gelirlerinin en az düzeyde bile olsa kira, gıda, giyecek,

sağlık ve ısınma gibi temel giderlerini karşılamaya yetmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, asgari ücretin arttırması veya asgari ücretle geçinen hanelere de sosyal yardım sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Sosyal içerme önlemi olarak geliştirilen bir diğer önlem, eğitimidir. K6, yoksulluğun eğitim gibi temel haklara erişememeye neden olduğunu, eğitimsizliğinde iyi işlerde çalışmayı ve yüksek gelir elde etmeyi engellediğini dolayısıyla eğitim hakkının eşit ve adil biçimde sağlanmasının yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı önleyebileceğini düşünmektedir:

“Çocuğumun okumasının çok etkili olacağını düşünüyorum. İş için daha yüksek maddi kazanç sağlar. Yardım sağlayarak eğitiminin sağlanmasını isterim.” (47 yaşında, boşanmış/bekar kadın ve asgari ücretli bir işte çalışmakta, oğlu ile birlikte yaşamaktadır) K1 ve K10 sosyal içerme önerisi olarak sosyal yardım ve hizmetlerin güçlendirilmesini ve eşzamanlılığını ve denetimlerinin daha sık yapılmasını, K13 ve K14 sosyal yardım ve hizmetlerde kayırmacı politikaların terk edilmesini ifade etmiştir:

“Genelde mahalleye yardımlar yeterli gibi ama alamıyorum diyenler oluyor. Fabrika sahipleri daha çok sahip çıkmalı; sadece bayramlarda değil, diğer zamanlarda da yardım yapılmalı. Sosyal hizmetlerden nadir geliyorlar. Komşumun durumu kötü, hiç bakmaya gelmiyorlar!” (K1, 34 yaşında, kadın, iş arıyor, sosyal yardım almamaktadır)

“Yaşlılara maddi destek ve bakım hizmetleri yapılmalı, çocuğuma iş bulunması lazım. İnsan gibi yaşamak istiyorum.” (K10, 79 yaşında, erkek)

“Asgari ücret düşük, hastanede masraflar çok, yardımlarda denetim olmalı ihtiyacı olmayanlar alıyor, kimse iletişim kurmuyor, sizin gibi gelip bakmaları lazım. Eşim kanser hastası bakımı gerektiğinden çok az çalışıyorum.” (K13, 38 yaşında, sadece kömür yardımı almaktadır)

“Çok çalışması gerekiyor, daha iyi iş, daha iyi gelir. Siyasi görüşlere göre yardım yapılmamalı, ihtiyaçların ne olduğuna bakılmalı!” (K14, 42 yaşında, erkek, yevmiyeli olarak çalışmaktadır, sosyal yardım almamaktadır)

Katılımcıların çoğu sosyal hizmet görevlilerinin mahallerini yeterince ziyaret etmediğini, yoksul bireylerle yeterli iletişim kurmadığını ve incelemelerin yetersiz olduğunu düşünmektedir. On katılımcı, özellikle kamu tarafından sağlanan gıda, erzak, yakacak ve maddi yardımların kayırmacı yaklaşımlarla, “potansiyel oy verecekler” dağıtıldığını ifade etmiştir. Aynı zamanda, özel sektör tarafından yapılan yardımlarda herhangi bir araştırma yapılmadığını, yardımların mahalle meydanında dağıtıldığını ve yoksul hanelere ulaşmadan, yardımın geldiği yerdeki kişiler tarafından paylaşıldığını ifade etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluk olgusu, çok boyutlu koşullara bağlı olarak değişim ve dönüşüm geçirmekte ve yeni kavramlarla birlikte değerlendirilmektedir. Genel olarak gelir yoksunluğu yaşayan birey, hane ve gruplar ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda hak ve fırsatlara erişmede yoksun kalmakta ve sosyal dışlanma yaşamaktadır. Bu çalışmada da, yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişki yazın taraması ve alan araştırması yöntemleri ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Betimleyici bir analiz olan çalışma yoksul birey ve hanelerin yoğun olarak yaşadığı Denizli Sevindik Mahallesi’nde ikamet eden 24 bireyi kapsamaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada alan araştırması bulguları, derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilmiştir.

Çalışma kapsamındaki katılımcılara yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki etkileşimi ortaya çıkarılmaya yönelik 4 soru sorulmuş ve görüşler gruplandırılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, katılımcıların yoksulluk ve sosyal dışlanmayı birbirinin nedeni ve sonucu olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda katılımcıların yoksulluk ve yoksunluğa bakış açıları uluslararası kuruluşlarının ve ilgili yazının yaklaşımını destekler niteliktedir:

-Katılımcıların 17'sinin yoksulluk tanımı Birleşmiş Milletler ve TÜİK'in mutlak yoksulluk tanımı ile uyumaktadır. Katılımcıların çoğu, mutlak yoksulluk tanımlarında yaşamları için gereken (gıda, barınma, vb.) tüketim mallarını tüketememeyi ifade etmiş ve 18 katılımcı kendisini 'yoksul' olarak tanımlamıştır.

-Katılımcıların 14'ü sosyal dışlanmayı ekonomik dışlanma boyutu ile tanımlamıştır. Bireylerin gelir yokluğu veya eksikliği, tüketememeye bağlı bir ekonomik dışlanma yaratmaktadır. Çalışmanın bulguları Adaman ve Keyder (2005, s. 65-123)'in, yoksulluk ve sosyal dışlanmayı inceledikleri araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

-Katılımcıların 12'sinin bakış açısıyla sosyal dışlanmanın nedeni, ekonomik alandan dışlanmadır. Yaşadıkları toplumun bireyi olan ancak tüketime dahil olamayan bireyler, sosyal alandan da dışlanmaktadır.

-Katılımcıların 7'si düşük ücretli, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışmaktadır. Çalışan 12 katılımcının gelirleri ve/veya gelirlerinin hanedeki kişi sayısına bölünmesi onları çalışan yoksul yapmakta ve bu durum işgücü piyasasından, ekonomik ve sosyal alandan dışlanmalarına neden olmaktadır. Çalışmanın bulguları; Adaman ve Keyder (2006, s. 48)'in, kayıt dışı istihdam ve niteliksiz işgücü ile yoksulluk arasındaki anlamlı ilişki ve Karadeniz ve

Durusoy Öztepe (2013, s. 92)'nin, yaşlı yoksulluğu ve kayıt dışı çalışma arasındaki anlamlı ilişki tespitlerini destekler niteliktedir.

-Sekiz katılımcı sosyal alandan dışlandığını düşünmektedir. Mahalledeki kapalı sosyal yaşam, kentle bütünleşmeyi engellemekte, onları kentin bir parçası olmaktan uzaklaştırmakta, kendi yoksulluk kültürünü oluşturmakta ve devam ettirmektedir.

-Katılımcıların sosyal içerme önerileri: sosyal yardım ve hizmetlerin arttırılması ve denetlenmesi, ücret artışı, iyi işlerde çalışma ve haklara erişim (eğitim, sağlık vb.) başlıklarında toplanmıştır. On bir katılımcı sosyal içerme önerisi olarak, sosyal yardım ve hizmetlerin arttırılmasını ve kayırmacılığın önlenmesini, denetimlerin sık ve etkin biçimde yapılmasını geliştirmişlerdir. Beş katılımcı sosyal içerme önerisi olarak ücretlerin artırılmasını, 4 katılımcı ise daha iyi işlerde çalışma fırsatının yaratılmasını ifade etmiştir.

-Katılımcılar siyasal alandan dışlandıklarına yönelik görüş bildirmemiştir.

Bu çalışmada, gerek uluslararası kuruluşların gerekse ilgili yazının yoksulluk ve sosyal dışlanma sarmalı tespitini destekleyecek bulgulara ulaşılmıştır. Gelecekteki çalışmaların farklı yaş gruplarını içerecek biçimde ve yoksul olmayan birey, hane ve gruplar ile yapılması, bilimsel sonuçların geçerliliğini arttırabilecek ve sosyal politikacılar için öngörülebilir çözümler geliştirebilecektir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyeti	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	İşteki Durumu	Aylık Hane Geliri	Hanedeki Kişi Sayısı	Kişi Başına Aylık Gelir
K1	Kadın	34	İlkokul	Evli	İş arıyor	3.000 TL	4	750
K2	Kadın	37	İlkokul	Boşanmış	Çalışmıyor	1.000 TL	2	500
K3	Kadın	64	İlkokul terk	Eşi vefat etmiş	Çalışmıyor	1.100 TL	1	1.100
K4	Kadın	31	Ortaokul terk	Evli	Çalışmıyor	1.600 TL	4	400
K5	Kadın	34	İlkokul	Evli	İş arıyor	350 TL	2	175
K6	Kadın	47	İlkokul	Boşanmış	Ücretli	1.600 TL	3	533
K7	Kadın	33	İlkokul	Boşanmış	Ücretli	1.600 TL	2	800
K8	Kadın	23	İlkokul	Evli	Çalışmıyor	1.850 TL	2	925
K9	Kadın	49	İlkokul	Evli	Yevmiyeli	2.500 TL	3	833
K10	Erkek	79	İlkokul terk	Eşi vefat etmiş	Çalışmıyor	600 TL	2	300
K11	Erkek	50	Lise terk	Evli	Çalışmıyor	1.600 TL	4	400
K12	Erkek	32	Ortaokul terk	Evli	Ücretli	1.600 TL	2	800
K13	Erkek	38	İlkokul	Evli	Yevmiyeli	500 TL	4	125
K14	Erkek	42	Lise	Evli	Yevmiyeli	1.800 TL	3	600
K15	Erkek	80	İlkokul	Evli	Çalışmıyor	1.800 TL	3	600
K16	Erkek	42	İlkokul	Evli	Çalışmıyor	1.000 TL	3	333
K17	Erkek	69	İlkokul	Evli	Emekli	1.200 TL	2	600
K18	Erkek	27	Ortaokul	Evli	Ücretli	1.850 TL	3	616
K19	Erkek	40	Ortaokul terk	Evli	Kendi hesabına çalışan	2.500 TL	4	625
K20	Erkek	36	Ortaokul	Boşanmış	Yevmiyeli	1.500 TL	1	1.500
K21	Erkek	29	Lise	Bekar	Ücretli	1.600 TL	2	800
K22	Erkek	52	Ortaokul	Evli	Yevmiyeli	1.400 TL	3	466
K23	Erkek	46	İlkokul	Evli	Kendi hesabına çalışan	2.500 TL	5	500
K24	Erkek	53	Ortaokul	Evli	Emekli	1.100 TL	2	550

KAYNAKÇA

- Adaman, F., Keyder, Ç. (2006). *Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf.
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 54(3), 296-306.
- Alkire, S., Santos, M. E. (2010). *Acute Multidimensional Poverty: A New Index For Developing Countries*, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-wp38_with_note.pdf.
- Arslan, H. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Dışlanma: Narlıdere Kentsel Yenileme Projesinin Sosyal Dışlanma Ekseninde İncelenmesi. *Journal of Sociological Research*, 16, 1-45.
- Atkinson, A.B., Guio, A.C., Marlier, E. (2017). *Monitoring Social Inclusion In Europe*. Luxembourg: Statistical Book.
- Boyce, C., Neale, P. (2006). *Conducting In-Depth Interviews: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input*, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2019, http://www2.pathfinder.org/site/DocServer/m_e_tool_series_indepth_interviews.pdf.
- Bryne, D. (2005). *Social Exclusion*. New York: McGraw Hill.
- Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burchardt, T. (2009). Agency Goals, Adaptation and Capability Sets. *Journal of Human Development and Capabilities: A Multi-Disciplinary Journal for People-Centered Development*, 10(1), 3-19.
- Can, Y. (2017). Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1111-1126.
- Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi*. (N. Domaniç, Çev.), İstanbul: Çiviyazıları Yayınları.

- Christensen, L.B., Johnson R.B., Turner, L.A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve*
- Cresswell, W.C. (2017). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (M. Bütün, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 83-104.
- Dağdemir, Ö. (1999). Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 23-40, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2019, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/324260>.
- Dieterlen, P. (2005). *Poverty A Philosophical Approach*. Amsterdam: Rodopi Philosophical Studies.
- Dowling, M. (1999). Social Exclusion, Inequality and Social Work. *Social Policy & Administration*, 33(3), 245-261, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9515.00149>.
- Erkuş, A. (2016). *Bilimsel Araştırma Süreci*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Es, M., Güloğlu T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 79-93, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/301123>.
- Estivill, J. (2003). *Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion: An Overview [Elektronik Sürüm]* Geneva: International Labour Organization, Erişim Tarihi:05 Mart 2019, <https://www.ilo.org/public/english/protection/socsec/step/download/96p1.pdf>.
- European Commission. (Mayıs, 2018). *Europe 2020 Indicators - Poverty And Social Exclusion*, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-preventioncorrection/europesemester/framework/europe-2020-strategy_en.
- European Commission. (2011). *The Measurement of Extreme Poverty in The European Union*, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?newsId=982&langId=en&catId=89furtherNews=yes>.
- Farrington, F. (2002). *Towards a Useful Defination: Advantages and Criticisms of SocialExclusion*, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019, GEOView.<http://geoview.iag.org.au/index.php/GEOView/article/view/12/13>.

- Foucault, M. (2005). *Büyük Kapatılma*. (I. Ergüden ve T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökbayrak Ş. (2005). *Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamaları*, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2019, <https://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-dislanma-sorunsalina-turkiye-duzleminde-gelistirilen-model-uygulamalar-fisek-enstitusu-calisan-cocuklar-bilim-ve-eylem-merkezi-vakfi-faaliyetleri-26112005-istanbul/#more-43>.
- Gökbayrak Ş. (2010). *Refah Devletinin Dönüşümü ve Özel Emeklilik Programları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- De Haan, A. (2001). *Debate On Social Exclusion In The South: What Have They Contributed To Our Understanding Of Deprivation?. In Uppingham Conference*. Erişim Tarihi: 22 Mart 2019, <http://www.uppinghamseminars.co.uk/responses2001.pdf>.
- De Haan, A. (1998). 'Social Exclusion': An Alternative Concept For The Study Deprivation. *IDS Bulletin*, 29(1), s. 10-19, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2019, <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/123456789/9184?show=full>.
- Hernandez, D.O., Titheridge, H. (2016). Mobilities of The Periphery: Informality, Access and Social Exclusion In The Urban Fringe In Colombia. *Journal of Transport Geography*, 55, 152-164.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (Nisan 2014). *Avrupa 2020 Stratejisi (Rapor No:269)*, Erişim Tarihi: 29 Ocak 2019, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=262>.
- Karadeniz, O., Öztepe, D.N. (2013). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, 3(38), 77-102, Erişim Tarihi: 12 Şubat 2019, <http://calismatoplum.org/sayi38/karadeniz-oztepe.pdf>.
- Kennett, P., Mizuuchi, T. (2010). Homeless, Housing Insecurity and Social Exclusion In China, Hong Kong and Japan. *Journal of City, Culture and Society*, 1, 111-118.
- Laderchi, C.R., Saith, R., Stewart, F. (2003). Does It Matter That We Do Not Agree On The Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches. *Oxford Development Studies*, 31(3), 243-274.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd-Reichling, E., Patsios, D. (2007). *The Multi-dimensional Analysis of Social Exclusion*, Erişim Tarihi: 11 Mart 2019, <https://dera.ioe.ac.uk/6853/1/multidimensional.pdf>.

- Levitas R. (2005). *Three Discourses of Social Exclusion in The Inclusive Society*, New York: Palgrave MacMillan.
- Levitas, R. (1999). Defining and Measuring Social Exclusion: A Critical Overview Of Current Proposals. *Radical Statistics*, 71, 10-27.
- Li, J., Rose, N. (2017). Urban Social Exclusion and Mental Health of China's Rural –Urban Migrants- A Review an Call For Research. *Journal of Health and Place*, 48, 20-30.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Muddiman, D. (2000). *Theories of Social Exclusion and Public Library*, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2019, <http://eprints.rclis.org/7118/>.
- Oğuz, S. (2018). Marx Yeniden: Yedek İşgücü Ordusunu İncelemek Üzerine Kısa Bir Not. *Mülkiye Dergisi*, 42(1), 171-173.
- Özkaplan, N., Yücesan-Özdemir, G., Özdemir, A.M. (2005). Sosyal Dışlanma “Ne”yi Dışlar? Avrupa Üzerine Notlar. *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXIX, (248), 77-94, Erişim Tarihi: 07 Mart 2019, <http://dergipark.gov.tr/mulkiye/issue/248/1011>.
- Öztürk, M., Çetin, B.I. (2009). Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar, *Journal Of Yaşar University*, 3(11), 2661-2698.
- Riddell, R. (2004). *Approaches To Poverty A Note From The Development Perspective*, Erişim Tarihi: 07 Mart 2019, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.604.5820&rep=rep1&type=pdf>.
- Room, G.J. (1999). Social Exclusion, Solidarity and The Challenge of Globalization. *International Journal of Social Welfare*, 8, 166-174, Erişim Tarihi: 08 Şubat 2019, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1468-2397.00080>.
- Rycroft, R.S. (2009). *The Economics of Inequality, Discrimination, Poverty and Mobility*. New York: Routledge Press.
- Sapançalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*. Manila: Asian Development Bank.
- Silver, H. (2015). The Contexts of Social Inclusion. *United Nations Department of Economic&Social Affairs Working Paper*, No.144, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019, https://www.un.org/esa/desa/papers/2015/wp144_2015.pdf.

- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *International Labour Review*, 133(4), 532-578, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019, [http://www.bristol.ac.uk/poverty/ESRCJSPS/downloads/research/uk/1%20UKPoverty,%20Inequality%20and%20Social%20Exclusion%20\(General\)/Articles%20\(UK%20general\)/Silver-Social%20Exclusion%20and%20Social%20Solidarity.pdf](http://www.bristol.ac.uk/poverty/ESRCJSPS/downloads/research/uk/1%20UKPoverty,%20Inequality%20and%20Social%20Exclusion%20(General)/Articles%20(UK%20general)/Silver-Social%20Exclusion%20and%20Social%20Solidarity.pdf).
- Szeles, M.R., Tache, I. (2008). The Forms And Determinants Of Social Exclusion In The European Union: The Case Of Luxemburg. *International Atlantic Economic Society*, 14, 369-380.
- Şahin, T. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. (Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Tartanoğlu, Ş. (2010). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42, 1-13, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019, <http://dergipark.gov.tr/iusoskon/issue/9546/119217>.
- Taşğın, Ş.N. (2010). *Refah Devleti ve İnsan Hakları Açısından Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- The World Bank (2015). *Measuring Poverty In Lebanon Using 2011 HBS*, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019, <http://documents.worldbank.org/curated/en/868551485966301657/pdf/112376-P154569-PUBLIC-Measuring-poverty-in-Lebanon-using-2011-HBS-technical-report.pdf>.
- The World Bank (2007). *Social Inclusion*, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019, <http://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/brief/social-inclusion>.
- TÜİK, (2017a). *Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk İstatistikleri, Yoksulluk İstatistikleri, Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri*. Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013.
- TÜİK, (2017b), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011.
- TÜİK, (2017c). *Sosyal Koruma İstatistikleri*, Erişim Tarihi: 06 Mart 2019, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040.

- UNDP, (2019), Human Development Report, What is the Multidimensional Poverty Index?, Erişim Tarihi: 08 Aralık 2019, <http://hdr.undp.org/en/content/what-multidimensional-poverty-index>.
- UNDP, (1997). UNDP *and The Concept And Measurement of Poverty*, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019, <https://www.undp.org/content/dam/undp/library/Sustainable%20Development/ISSUE%20BRIEF%20UNDP%20and%20the%20concept%20and%20measurement%20of%20poverty%20pc%20V2.pdf>.
- UNESCO. *Social and Human Sciences*, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019, <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/poverty>.
- WHO SEKN. (Şubat 2008). *Understanding and Tackling Social Exclusion*, Erişim Tarihi:17 Mart 2019, https://www.who.int/social_determinants/knowledge_networks/final_reports/sekn_final%20report_042008.pdf.
- Yalçın, N. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, C. (2008). Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü. Optik, N. (Ed.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* (ss.163-206). İzmir: Yakın Yayınevi.
- Vakis, R., Rigolini, J., Lucchetti, L. (2015). *Left Behind Chronic Poverty In Latin America And The Caribbean*, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019, https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/LAC/chronic_poverty_overview.pdf.
- Yörük, E. (2017). Söylem, Temsil, Faillik ve Anlatı: Yeni Yoksulluk Literatürünün Bir Eleştirisi. *Social Sciences Research Journal*, 6(4), 319-330.